

The role of the Galician diocesan officials « Vistnyk Peremyskoj Eparkhii», « Vistnyk Stanislavivskoi Eparkhii», «Lvivsko-Archieparchialni Vidomosti» in the system of organizational communication of the Ukrainian Greek-Catholic Church is clarified, the functional purpose of which is considered in the light of organizational theories and an institutional approach.

The contents of «Lvivsko-Archieparchialni Vidomosti» are outlined, namely: official documents, consistory notices and orders, texts of occasional papal messages, pastoral letters of Metropolitan Andrey Sheptytskyi, etc. Special attention is paid to the issues of the interwar period (1918–1939), when the leadership of the Galician Metropolitan had to solve a number of unique problems of the mission.

Keywords: «Vistnyk Peremyskoj Eparkhii», «Vistnyk Stanislavivskoi Eparkhii», «Lvivsko-Archieparchialni Vidomosti», Ukrainian Greek Catholic Church, religious periodical, organization communication system, social institute.

Василь Ґабор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
vsgabor@gmail.com

УДК 070(477.87)“192/193”:821.161.2.09”18”

ШЕВЧЕНКІАНА НА СТОРІНКАХ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ПРЕСИ 20–30-х рр. XX ст.

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-5>

Проаналізовано широкий спектр публікацій у закарпатській пресі 20–30-х рр. XX ст., присвячених життю і творчості Тараса Шевченка, вшануванню пам'яті поета, осмислено його значення у національному розвою краю. Досліджено початки шевченкіани на Закарпатті, її характерні регіональні особливості, специфіку вшанування річниць народження і смерті Т. Шевченка, охарактеризовано основні типи видань, жанрові особливості й тематику ювілейних публікацій.

З'ясовано, що товариство «Просвіта» в Ужгороді видало до 65-річчя смерті Кобзаря одноденну газету «“Просвіта” – Шевченкови» (1926), а провідні часописи Закарпаття, такі як:

«Вѣночокъ для пѣкарпатскихъ дѣточокъ», «Голос Життя», «До Перемоги», «Карпатська Правда», «Народня Сила», «Наша Земля», «Наша Оборона», «Пчѣлка», «Русинъ», «Свобода», «Українське Слово» та ін., присвятили Т. Шевченкові окремі числа та багато публікацій. Ювілейні випуски видань були одночасно приурочені до річниць першого президента Чехословацької Республіки Т. Масарика й Т. Шевченка, а також Т. Шевченка й будителя підкарпатських русинів О. Духновича, дні народження яких відзначалися майже одночасно.

Розкрито, що закарпатські видання під час вшанування річниць народження і смерті Т. Шевченка, засвідчивши наявність трьох чітко виражених тогочасних суспільно-політичних напрямів – народовецького (національного), москвофільського і радянофільського, по-різному трактували творчу спадщину Т. Шевченка і між ними виникали гострі дискусії щодо приналежності його спадщини до руської (української) чи руської (російської) літератури.

У своїх публікаціях М. Бращайко, В. Бірчак, В. Гренджа-Донський, В. Желтвай, О. Маркуш, І. Невицька, І. Панькевич, Марійка Підгірянка, А. Штефан та ін. яскраво змальовували образ Т. Шевченка як геніального поета, пророка і мученика за український народ.

Ключові слова: шевченкіана, закарпатська преса, Підкарпатська Русь, русини, руський/руський поет.

Постановка проблеми. Упродовж 1919–1938 рр. Закарпаття п. н. Підкарпатська Русь входило до складу Чехословацької Республіки на правах автономії. Демократичний устрій республіки сприяв бурхливому національному відродженню краю, зокрема широкому зацікавленню українства життям і творчістю Т. Шевченка. Але саме крайова преса 20–30-х рр. ХХ ст. відіграла важливу роль у пропагуванні творчої спадщини поета та заклала основи закарпатської шевченкіани. У зазначений період на Закарпатті існували видання різних суспільно-політичних напрямів – народовецького (національного), москвофільського і радянофільського, які по-різному трактували творчу спадщину Т. Шевченка і гостро дискутували між собою. Отож саме цю різновекторність ми вперше детально й проаналізуємо.

Мета дослідження. Ми ставимо собі за мету комплексно дослідити початки шевченкіани у Підкарпатській Русі та її

характерні особливості на сторінках крайової преси 20–30-х рр. ХХ ст., специфіку вшанування річниць народження і смерті Т. Шевченка, проаналізувати полеміку між тогочасними виданнями різних суспільно-політичних напрямів щодо приналежності творчої спадщини Т. Шевченка до руської (української) чи руської (російської) літератури, а також з'ясувати основні типи видань та жанрове різноманіття ювілейних публікацій.

Об'єкт дослідження – провідні закарпатські видання різних суспільно-політичних напрямів 20–30-х рр. ХХ ст., як-от: «Вѣночокъ для пѣдкарпатскихъ дѣточокъ» (1920–1927), «Голос Життя» (1929–1938), «До Перемоги» (1935–1936), «Карпатська Правда» (1922–1938), «Народня Сила» (1936–1938), «Наша Земля» (1927–1928), «Наша Оборона» (1920–1925), «Нашъ Карпаторусскій Голосъ» (1934–1935), «Нашъ Путь» (1935–1938), «Просвѣта» (1925), «“Просвѣта” – Шевченкови» (1926), «Пчѣлка» (1923–1932), «Русинъ» (1923), «Русская Земля» (1919–1938), «Руська Нива» (1920–1924), «Свобода» (1922–1938), «Українське Слово» (1932–1938) та «Учительський Голос» (1930–1938).

Аналіз останніх публікацій. Постать Т. Шевченка і його творчість завжди були в центрі уваги закарпатських науковців, зокрема О. Барчан [1], О. Гаврош [2], Н. Ребрик [5], Т. Росул [6], С. Федаки [8], Н. Ференц [9]. Однак більшість дослідників осмислювали певні аспекти творчості поета в рецепції письменників Закарпаття [5; 9], музиці та образотворчому мистецтві [2; 6], в публіцистиці того чи іншого літератора [1] або ж окреслювали умовні етапи закарпатської шевченкіани [8]. Упродовж останніх років активно осмислюється шевченкіана на сторінках преси інших регіонів України, зокрема Галичини – у дослідженнях Л. Сніцарчук та М. Комариці [7; 4], Полісся – у статті Т. Демченко [3] та ін. Ми ж ставимо собі за мету проаналізувати початки закарпатської шевченкіани та її особливості виключно на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. ХХ ст. різних суспільно-політичних спрямувань.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі методи: системний – для з'ясування початків та особливостей закарпатської шевченкіани на сторінках крайової преси різних суспільно-політичних напрямів 20–30-х рр. ХХ ст., аналітичний – для вивчення специфіки закарпатської шевченкіани, описовий – для характеристики жанрового різноманіття публікацій.

Виклад основного матеріалу. Преса Закарпаття 20–30-х рр. ХХ ст. є цінним джерелом закарпатської шевченкіани. Її початки найповніше висвітлені у статті «Тарас Шевченко й Підкарпаття» в часописі «Українське Слово». З цієї публікації довідуємося, що місцева інтелігенція ознайомила з творами Т. Шевченка в 1860-х рр. Для підтвердження автор статті навів надісланий з Ужгорода допис Ю. Ігнатова, опублікований 1863 р. у ч. 14 львівської газети «Слово». Ю. Ігнатов розповідав, як в Ужгороді 17 лютого 1863 р. публіка із великим захопленням прийняла перші українські театральні вистави, після яких хор виконував пісню на вірш О. Духновича «Я русин був» та пісню «Думи мої, думи» без зазначення авторства. Як слушно зауважив автор статті, це були «Думи мої, думи мої...» Т. Шевченка, твори якого лише після смерті почали ширитися на сторінках львівських часописів, зокрема «Слова» і «Галичанина», з якими радо співпрацювала консервативно налаштована інтелігенція тогочасної Угорської Русі. Впливові поезії Шевченка не опиралися навіть консервативний О. Духнович, у віршах якого можна знайти парафрази з поета, але, як зауважував автор статті, подальший культурно-національний розвиток краю в умовах угорського панування не сприяв популяризації творчості українського поета. І лише на початку ХХ ст. дехто з тогочасної інтелігенції «вбирає Кобзареве слово в одію малярську», роблячи його доступним радше для угорської публіки, аніж для широких верств народу. Безпосередньо перед війною деякі вірші Т. Шевченка «у несмілій іноді і у переміненій формі» почали друкуватися в часописі «Наука» і навіть шкільних читанках (Тарас Шевченко й Підкарпаття. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 1).

Окремі відомості про історію перших публікацій творів Т. Шевченка можна почерпнути і з критичної статті «На що? (Шевченко в шкільних підручниках)», надрукованої у «Нашій Землі». Ймовірно, публікація належить перу В. Гренджі-Донського, і з неї довідуємося, що вірші поета на Підкарпатті вперше були вміщені у календарі товариства «Унію», а згодом – в «азбуках» (букварях) і читанках, які редагував о. А. Волошин. Однак якщо в календарях (також під редакцією А. Волошина) вони друкувалися без змін, то в «азбуках» і читанках, зокрема у «Малій читанці», настільки відрізнялися від оригіналу, що важко було визначити: це переспів чи переклад? У Шевченкові рядки було приплетено навіть слово «русин», а в поетичній перлині

«Садок вишневий коло хати», опублікованій п. н. «Вечер», змінені не лише окремі слова, а й цілі рядки (виділяємо їх курсивом), зокрема: «*Мати в дома вечерю ладить, / Голодний хлоп к столу сп'шить*», «*А мати хоче научати, / Что то им все Бог дарує*» (На що? (Шевченко в шкільних підручниках). Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 5).

Аналіз виявлених de visu більше п'ятдесяти публікацій про життя і творчість Т. Шевченка, Шевченківські святкування та пов'язані з поетом культурно-мистецькі події дозволив з'ясувати характерні особливості шевченкіани на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. XX ст. У цей період пресові видання на теренах Підкарпатської Русі представляли три чітко виражені суспільно-політичні напрями – народовецький (національний), москвофільський та радянофільський, які відповідно і відобразили нерідко кардинально протилежні погляди на життя і творчість Т. Шевченка.

Так, у періодичних виданнях народовецького (національного) напрямку Т. Шевченка називали руським поетом, українців – русинами, а українську мову – руською. Зокрема, передова стаття газети «Наша Оборона» мала назву «Тарас Шевченко. Найбільший руський поет и мученик за руський народ» (Наша Оборона. Ужгород, 1922. Ч. 2/3. С. 2). Однак уже в 30-х рр. XX ст. національно орієнтовані видання називали Т. Шевченка поетом як виключно українським, так і українсько-руським. Автор під криптонімом О. П. писав: «Тарас Шевченко – пророк відродження українського руського народу» (О. П. Тарас Шевченко. Пчолка. Ужгород, 1930. Ч. 7. С. 186). Виключно українським, ба більше – великим поетом не лише українським, а й слов'янським називала Т. Шевченка редакція «Українського Слова» (Тарас Шевченко й Підкарпаття. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 1).

Натомість у москвофільських періодичних виданнях Т. Шевченка частіше називали русским, або малорусским, поетом, русскою людиною, Україну – Малою Руссю (Украиною), українців – малорусским плем'ям, а українську мову – русскою, або малорусскою. Зокрема, редакція газети «Русская Земля» зазначала, що березень кожного року вважається серед «малорусского племени» місяцем Тараса Шевченка, бо саме на березень припадає народження і смерть цього «великого малорусского поэта» (Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Русская Земля. Ужгород, 1930. № 8. С. 1). Редакція газети «Нашъ

Карпаторускій Голось» у замітці «Т. Г. Шевченко» вела мову про нього як «величайшого малорусского поета», одного із співців «Малой Руси» (Т. Г. Шевченко. Нашъ Карпаторускій Голось. Ужгородъ, 1935. № 52. С. 4).

Однак наприкінці 30-х рр. ХХ ст. закарпатські видання москвофільського спрямування почали називати Т. Шевченка своїм поетом – «Шевченко нашъ». Так, 1937 р. 217-й номер газети «Нашъ Путь» відкривався загальним заголовком «76-лѣтіе со дня смерти русскаго поета Т. Г. Шевченко (1861–1937», а автор передової статті О. Фаринич зазначав, що малороси, білороси і великороси проголосили Т. Шевченка своїм, тому він має «общерусское національное значеніе. Иначе говоря: **Шевченко нашъ!** (тут і далі у цитатах виділення авторів. – В. Г.)» (Фариничъ А. Тарась Григорьевичъ Шевченко. Нашъ Путь. Ужгородъ, 1937. № 217. С. 1).

Виключно українським поетом називали Т. Шевченка періодичні видання радянофільського напрямку. Щоправда, публікації цих пресодруків дуже часто мали політичне забарвлення й були позначені революційним пафосом. Зокрема, В. Гренджа-Донський писав про Т. Шевченка як про одного із найталановитіших світових поетів, найбільшого українського генія і поета-революціонера, якого зродила українська земля ([Гренджа-Донський В.]. Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 2. С. 1. Підп.: (г.-д.). При цьому В. Гренджа-Донський послідовно підкреслював ідею єдності українського народу, зазначаючи, що Т. Шевченко є «найбільший син того самого народу, котрого й ми є нероздільною частиною» ([Гренджа-Донський В.]. Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 2. С. 3. Підп.: (г.-д.). Редакція часопису «Голос Життя» у передовій статті наголошувала, що в березні «почитаємо великого українського пролетарського поета – кріпака-бунтаря – Тараса Шевченка» (Із життя Тараса Шевченка. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 2).

Стримано охарактеризував Т. Шевченка як найбільшого українського поета А. Дівнич у статті «Українське письменство» ([Дівнич А.]. Українське письменство. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 5. С. 9. Підп.: Августин Крук), опублікованій у багатьох числах радянофільського журналу «Наша Земля».

Між періодичними виданнями національного й москвофільського спрямування нерідко виникали гострі дискусії

з приводу трактування творчої спадщини Т. Шевченка та її приналежності до української чи російської літератури. Зокрема, Яковенко в часописі «Народня Сила» різко виступив проти О. Фаринича та його публікацій у «Нашем Пути».

Яковенко дивувався, що «Наш Путь» умістив наверху першої сторінки напис: «76-лѣтіе со дня смерти русскаго поэта Т. Г. Шевченко», і риторично запитував: «...Шевченко?!. Русский поет?!. Чи часом не пріма апріліс (день сміху. – В. Г.) для “русских” читачів?..» (Яковенко. Фенциків «Наш Путь» і Шевченко. Народня Сила. Ужгород, 1937. Ч. 8. С. 1). Критично відгукнулася на публікацію О. Фаринича і редакція газети «Українське Слово» передовою статтею «“Нашъ”?» («Нашъ»? Українське Слово. Ужгород, 1937. Ч. 14. С. 1).

В. Бірчак у фейлетоні «Біда з Шевченком» іронічно описав боротьбу російських критиків із Т. Шевченком за його життя і після смерті та намагання кожного політичного напрямку перетягнути поета до свого табору. Свій спосіб у цих намаганнях знайшли і більшовики: «Коли не можна цілком вбити Шевченка, ані не можна цілого прийняти, то тут викиньмо з нього “волю”, там виріжім його мрії про самостійну Україну, там знов поправмо, а там допишім. І готовий червоний Тарас Шевченко, що бореться за права селян та робітників – і більш нізащо! Більш нізащо! Оце й найважніше – більш нізащо!» ([Бірчак В.]. Біда з Шевченком. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 3. Підп.: Н. А. Коліні). На думку В. Бірчака, приклад із більшовиків взяв і москвофільський «Русскій Народный Голосъ».

Для шевченкіани на сторінках закарпатської преси міжвоєнної доби було характерним і те, що творча спадщина поета осмислювалася у контексті історії Підкарпатської Русі, і дуже часто окремі числа журналів були одночасно присвячені першому президенту Чехословацької Республіки Т. Масарикові й Т. Шевченкові або ж Т. Шевченкові й будителю підкарпатських русинів О. Духновичу.

Однак насамперед відзначимо, що 1926 р., до 65-ї річниці смерті поета, вийшла одноденна газета «“Просвіта” – Шевченкови», яку можна вважати окрасою закарпатської шевченкіани середини 20-х рр. ХХ ст. Це десятисторінкове видання відкривалося програмою урочистої академії в міському театрі, яку підготував з цієї нагоди комітет усіх руських (українських) товариств в Ужгороді, тож видається своєрідним

літературним додатком до театральної вистави. У газеті були опубліковані «Заповіт» Т. Шевченка (без зазначення назви твору), присвячений поету вірш В. Гренджі-Донського «Могила пророка» та низка змістовних статей, зокрема передовиця без назви та зазначення автора («Кожного року згадують Русини свого великого борця за нарід, Тараса Шевченка...»). Зі статтями виступали такі відомі особистості краю, як: М. Брацайко («Поет любови й відродження»), Марійка Підгірянка («Жінка в творах Шевченка»), Ірина Невицька («Невільник Шевченко – Україна – Жіноцтво»), П. Яцко («Шевченко, дїти – и школа») та О. Маркуш («Лист»). Ці публікації творили живий образ Т. Шевченка та відображали його велику любов до України, матері, жінки, дитини.

Упродовж 1920–1930-х рр. життю і творчості Т. Шевченка було присвячено багато чисел журналів та газет, зокрема: ч. 3 за 1921 р. «Вѣnochка для пѣкарпатскихъ дѣточокъ», ч. 1 за 1925 р. «Просвѣти», березневе ч. 7 (четвертого річника) за 1926 р. «Нашого Родного Краю», березневі ч. 11 за 1927 р. та ч. 11 за 1928 р. «Карпатської Правди», ч. 2 за 1927 р. та ч. 3 за 1928 р. «Нашої Землі», ч. 5/6 за 1930 р. «Голосу Життя», ч. 3 за 1936 р. «До Перемоги». Однак найбільше чисел, майже щороку, присвятила означеній темі редакція місячника «Пчѣлка». Зазвичай вони мали характерну особливість: були присвячені одночасно першому президенту Чехословацької Республіки Т. Масарикові й Т. Шевченкові. Таким яскравим вийшло березнево-квітневе ч. 7/8 за 1926 р., яке відкривалося портретом Т. Масарика і містило статтю про його життя і суспільно-політичну діяльність та вірші С. Черкасенка й В. Гренджі-Донського. У ньому друкувалася присвячена Т. Шевченкові нумерована вставка на восьми сторінках, художньо оформлена віньетками. Відкривалася вона графічним портретом поета з датами народження і смерті та містила статтю без зазначення авторства п. н. «Тарас Шевченко», рисунок рідної хати поета та велику добірку віршів п. н. «Добѣрнѣ думки Т. Шевченка». У 1927 р. ця добірка п. н. «Добѣрнѣ думки», як довідуємося з реклами журналу, вийшла окремим виданням (1927. Ч. 8).

У деяких числах «Пчѣлки», присвячених Т. Масарикові й Т. Шевченкові, редакція намагалася подати цікаві висловлювання цих видатних особистостей під спільним заголовком «Добѣрнѣ думки Т. Масарика и Т. Шевченка» (1927. Ч. 7) чи присвячені

їм вірші, зокрема С. Черкасенка «Речники правды (Т. Масарик и Т. Шевченко)» (1927. Ч. 7). Варто вказати, що цей вірш С. Черкасенка згодом був републікований у виданні п. н. «Масарик и Шевченко» (1930. Ч. 7).

Іноді редакції закарпатських періодиків 20–30-х рр. XX ст. відзначали певні річниці Т. Шевченка одночасно з річницями будителя підкарпатських русинів О. Духновича. Зокрема, таким вийшло ч. 1 за 1925 р. «Просвѣти» зі статтею І. Панькевича «Два ювильеѣ» (Т. Шевченка і О. Духновича), березневе ч. 7 за 1928 р. «Пчѣлки» зі статтею І. Панькевича «Памятнѣ роковины. Шевченко и Духнович», яка фактично є републікацією із часопису «Просвѣта», та квітневе ч. 15 за 1930 р. «Свободи», що відкривалося передовою статтею «Шевченко і Духнович».

Так, І. Панькевич у статті «Два ювильеѣ», приуроченій до 60-ї річниці смерті «нашого подкарпатсько-руського писателя и будителя» О. Духновича та 64-ї річниці смерті «найбѣльшого писателя всѣх Русинѣв» Т. Шевченка, зацентрував увагу читачів на тих рисах характеру й особливостях творчості поетів, які об'єднували їх, адже вони проповідували любов і милосердя та зверталися до інтелігенції «горячими словами, котрѣ бы запалили их сердца» й показали їй шлях до поступу ([Панькевич І.]. Два ювильеѣ. Просвѣта. Ужгород, 1925. Ч. 1. С. 8–10. Підп.: П. У змісті подано крипт.: И. П.).

Об'єднувало поетів і те, зазначав уже автор часопису «Свобода», що за свої переконання вони відбули арешт: «За працю патріотичну приходиться обоім арешт. Вже сей самий факт украшає їх титулом національного героя. І могли кати робити, що лише сили стало, однако репрезентанти не замовкли» (Шевченко і Духнович. Свобода. Ужгород, 1930. Ч. 15. С. 1).

До характерних особливостей шевченкіани на сторінках закарпатської преси 20–30-х рр. XX ст. можна віднести і декілька театральних сценок, написаних на основі творів Т. Шевченка, зокрема авторства Валерії О'Коннор-Вілінської «На Великдень (З вѣршу Шевченка)» (Пчѣлка. 1928. Ч. 8), С. Черкасенка «До свѣтла до волѣ. Уривок сценки з дѣточих лѣт Т. Шевченка» (Пчѣлка. 1928. Ч. 7) та Б. Мартиновича «Малый артист. Сценичный етюд з жия Тараса Шевченка» (Пчѣлка. 1930. Ч. 5/6).

Шевченкіану на сторінках закарпатської преси означеного періоду доповнюють також художні твори – вірші, присвячені Т. Шевченкові, зокрема, В. Гренджі-Донського «Могила пророка»

(«Просвѣта» – Шевченкови. 1926. 10 марта) та «Пророкові – Великому Кобзареві» (Наша Земля. 1928. Ч. 3), Б. Мартиновича «Не пахучими квѣтками...» (Пчѣлка. 1925. Ч. 7/8), К. Феделеша «Тихе слово. Спомины на пам'ять 65 рочну смерть Тараса Шевченка» (Свобода. 1926. Ч. 12), С. Черкасенка «Речники правды (Т. Масарик и Т. Шевченко)» (Пчѣлка. 1927. Ч. 7). Зазначимо, що вірш В. Гренджі-Донського «Пророкові – Великому Кобзареві» поліція заборонила прочитати поетові під час відзначення 67-ї річниці смерті Т. Шевченка, аргументуючи це тим, що його не було подано до цензури, хоча В. Гренджа-Донський за три дні до свята передав його комітетові центральної управи ([Гренджа-Донський В.]. Поліція заборонила прочитати вірш Гренджі-Донського (Інцидент між автором вірша й комісаром поліції. Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 5–6. Підп.: (-).

Шевченкіана на сторінках закарпатської преси означеного періоду має ще одну цікаву особливість: чимало творів Т. Шевченка було опубліковано під іншими назвами, а до окремих Шевченкових слів містилися редакційні примітки. Зокрема, в часописі «Наша Оборона» поезія Т. Шевченка «Вечір на Україні» [«Садок вишневий коло хати»] мала редакційну примітку до слова «сѣмя» – «родина» (Наша Оборона. 1922. Ч. 2/3), а до окремих Шевченкових слів, наведених у статті «Тарас Шевченко. Найбільший руський поет и мученик за руський народ», містилися такі пояснення: «подушне» – «податок, порція»; «тином» – «плотом», «Днѣпро» – «найбільша рѣка на Украѣнѣ» (Наша Оборона. 1922. Ч. 2/3).

У третьому номері «Вѣночка для пѣдкарпатських дѣточокъ», у добірці віршів п. н. «Изъ поезій Тараса Шевченка» («Менѣ тринадцятий минавѣ», «Минають дни, минають ночи» та «Сходь сонця» [«Дивлюся, аж світає...»]), подано такі редакційні примітки до окремих слів, як-от: «неначе» – «якъ бы», «мовѣ» – «якъ бы», «почину» – «початку» (1921. Ч. 3).

Закарпатські автори містили також пояснення до окремих слів у своїх публікаціях. Так, М. Бращайко зазначав, що 1845 р. Т. Шевченко написав вірш, який назвав «Заповітом», «значить завіщаньом, тестаментом» (Промова Др-а Мих. Бращайка на святѣ Шевченка. Русинѣ. Ужгород, 1923. Ч. 81. С. 1); автор статті «Тарас Шевченко», опублікованої у газеті «Свобода», подав у дужках до українського слова «квіточками» закарпатський відповідник «косиці», роз'яснюючи, що коли Тарас навчався

читати і писати, то все щось переписував, а потім обмальовував різними «квѣточками (косицями)» (Тарас Шевченко. Свобода. Ужгород, 1926. Ч. 10. С. 2).

Редакції закарпатських радянфільських видань – «Карпатська Правда» та «Наша Земля» – практикували вміщувати на багатьох сторінках своїх видань уривки з віршів Т. Шевченка (Карпатська Правда. 1927. Ч. 11; 1928. Ч. 11; Наша Земля. 1928. Ч. 3), а в щоденній газеті «Русинъ» епіграфом, який друкувався у багатьох числах, стали Шевченкові слова: «Учите ся, брати моѣ, / думайте, читайте, / и чужого научайтесь, / свого не цурайтесь» (1923. Ч. 9, 59, 116).

Шевченкіана на сторінках закарпатської преси досліджуваного періоду представлена широким спектром газетних та журнальних жанрів, за допомогою яких авторам вдавалося уникати одноманітності й досягати найрізноманітніших цілей у відтворенні образу Т. Шевченка. Серед них домінували статті про життя і творчість поета, звіти та інформаційні повідомлення із Шевченківських святкувань та театральних вистав. Жанрову палітру доповнювали тексти промов М. Брацайка, опубліковані на сторінках «Русина» (Промова Др-а Мих. Брацайка на святѣ Шевченка. Русинъ. Ужгород, 1923. Ч. 81. С. 1–2; Ч. 82. С. 1–2) і «Свободи» (Промова Д-ра М. Брацайка на святочном вечерѣ Т. Шевченка. Свобода. Ужгород, 1928. Ч. 12. С. 2–3), «Лист» О. Маркуша (Маркуш А. Лист. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 9–10), рецензія М. Качанюка на видання прозових творів поета ([Качанюк М.]. Шевченковѣ повѣсти. Русинъ. Ужгород, 1923. Ч. 144. С. 3. Підп.: К.) та фейлетон В. Бірчака «Біда з Шевченком» ([Бірчак В.]. Біда з Шевченком. Українське Слово. Ужгород, 1936. Ч. 11. С. 3. Підп.: Н. А. Коліні).

Дуже часто публікації про життя і творчість Т. Шевченка споряджував широкий ілюстративний матеріал: фотографії і графічні портрети поета різних періодів його життя, репродукції його картин, світлини могили в Каневі тощо.

Кожен з авторів газетних і журнальних статей, промов намагався по-своєму осмислити творчу спадщину Т. Шевченка і його значення в історії українського народу загалом та Закарпаття зокрема. Так, В. Желтвай охарактеризував Т. Шевченка як «найбільшого руського поета, а також одного з найбільших славянських поетов», поезії якого чи не найбільше спричинилися до розвитку народної свідомості, «до розвою

духової і матеріальної сили руського народу і рознесли славу руського імені серед чужинців» ([Желтвай В.]. В 62 роцницю смерті Тараса Шевченка. Русинь. Ужгород, 1923. Ч. 22. С. 1–2. Підп.: (В).

Значення Т. Шевченка для українського народу підкреслював в одній із промов М. Брацайка, зазначаючи, що поет оспівував бунтівливий дух, прославляв «щастливість» гетьманських часів і вкорінював «идею державної самостійности України!» (Промова Др-а Мих. Брацайка на святї Шевченка. Русинь. Ужгород, 1923. Ч. 81. С. 2). В іншій промові М. Брацайка стверджував, що національному, економічному і політичному поступові українського народу за останні десятиліття «не в малій мірі батькови Тарасови треба завдячити» (Промова Д-ра М. Брацайка на святочном вечерї Т. Шевченка. Свобода. Ужгород, 1928. Ч. 12. С. 2–3).

Зазначимо, що перша промова М. Брацайка була републікована з незначним скороченням та несуттєвими змінами у «Руській Ниви» (1923. Ч. 23), а також вийшла окремим виданням у бібліотечці часопису «Русинь» під номером 12: «Др. Мих. Брацайко. Тарас Шевченко. (Цїна 1 Кч.)». Про це редакція інформувала читачів у рекламному оголошенні «Книжки “Русина”» (Русинь. 1923. Ч. 245).

У численних статтях закарпатські автори намагалися змалювати портрет Т. Шевченка та осмислити його творчість через призму гіркого сирітства ([Панькевич І.]. Тарась Шевченко. Вїночокъ для пѣкарпатскихъ дѣточокъ. Ужгород, 1921. Ч. 3. С. 33–37. Підп.: П.), любові до матері, жінки, дитини (Підгірянка Марійка. Жінка в творах Шевченка. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 6–7; Невицька І. Невільник Шевченко – Україна – жіноцтво. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 7–8; Карпатський А. Жінка в Шевченка (Малий фейлетон). Карпатська Правда. Ужгород, 1928. Ч. 11. С. 3; Яцко П. Шевченко, дѣти – и школа. «Просвѣта» – Шевченкови. Ужгород, 1926. С. 8–9) та через образи серця ([Гренджа-Донський В.]. Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1927. Ч. 2. С. 1–3. Підп.: (г.-д.); невідомий автор часопису «До Перемоги» (Тарас Шевченко. До Перемоги. Ужгород, 1936. Ч. 3. С. 37) та холодних мурів (невідомий автор «Нашої Оборони» (Тарас Шевченко. Найбільший руський поет і мученик за руський народ. Наша Оборона. Ужгород, 1922. Ч. 2/3. С. 2–3) тощо.

Про зародження культу Т. Шевченка на Підкарпатській Русі вів мову автор статті «Тарас Шевченко», опублікованої у «Нашій Землі» (Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 2–4). На думку Н. Ференц, ймовірно, стаття належить перу А. Дівнича [34, с. 253], і саме в ній стверджується, що «культ Шевченка зачинає поволі запускати коріння й на Підкарпатті» (Тарас Шевченко. Наша Земля. Ужгород, 1928. Ч. 3. С. 2). Певною мірою цю публікацію доповнює допис «Святкування роковин смерті Т. Шевченка в Ужгороді. Культ Т. Шевченка поширюється щораз більше» автора М. Т. (Свобода. Ужгород, 1930. Ч. 16. С. 3).

Із класових позицій, характерних для радянських видань, написана стаття «Шевченко – співець убогого селянства та наймитів. 1814–1861–1927», надрукована в «Карпатській Правді» (Шевченко – співець убогого селянства та наймитів. 1814–1861–1927. Карпатська Правда, Ужгород. 1927. Ч. 11. С. 2–3). Вона містить такі детальні відомості про соціальний та економічний розвиток України в ХІХ ст., що видається републікацією з якогось радянського джерела. Те саме можна сказати і про статті Є. Григорука «Великий Бунтар» (Григорука Е. Великий Бунтар. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 3–7) та без зазначення авторства «Шевченко і релігія», надруковані в часописі «Голос Життя» (Шевченко і релігія. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 8–9). Зокрема, в останній публікації домінує не властивий закарпатським українцям, однак характерний для радянських видань воєвничий атеїзм. Так, невідомий автор «Голосу Життя» стверджував, що «Шевченко є несвідомий атеїст (безвірник, безбожник)» (Шевченко і релігія. Голос Життя. Ужгород, 1930. Ч. 5/6. С. 9), натомість А. Штефан дотримувався думки, що поет був «перенятий глибокою вірою у Бога», а «Святе письмо було його улюбленою книгою від молодости, а на заслання він одинокую потіху мав у читанню Євангелія» (Штефан А. К. Тарас Шевченко. Учителський Голос. Мукачів, 1935. Ч. 4. С. 52).

Детально висвітлив перші публікації про Т. Шевченка в чеському і словацькому науковому світі та переклади його творів чеською і словацькою мовами Л. Луців (Луців Л. Тарас Шевченко, чехи й словаки. Пчѳлка. Ужгород, 1930. Ч. 7. С. 189–191).

Закарпатські автори завжди підкреслювали велику жертвенність і любов Т. Шевченка до України та свого знедоленого народу й акцентували увагу читачів на важливості творчості

поета для розвитку тогочасного суспільно-політичного життя краю. Так, автор під криптонімом В. К. зазначав: «Коли хочемо бути послідовними, коли хочемо дійсно шанувати пам'ять нашого Тараса Шевченка, а головне, коли хочемо дійсно йти його слідами, – провадьмо в життю, в буденному життю його ідеї, провадьмо їх тими шляхами, якими йшов Тарас Шевченко – шляхами твердості, незламності й принциповості» (В. К. Тарас Шевченко й ми. Учительський Голос. Мукачів, 1934. Ч. 3. С. 54–55).

На сторінках закарпатських періодичних видань 20–30-х рр. ХХ ст. опубліковано багато звітів та інформаційних повідомлень про Шевченківські святкування, театральні вистави, які засвідчують формування у тогочасній Підкарпатській Русі сталої традиції вшанування пам'яті генія українського народу в дні його народження і смерті, що дозволяє змалювати цілісну картину, так би мовити, подієвої шевченкіани краю. Доповнюють її повідомлення про Шевченківські торжества у Празі та пов'язані з поетом культурно-мистецькі події у радянській Україні.

Висновки. Ретроспективний аналіз окремих публікацій про життя і творчість Т. Шевченка на сторінках закарпатських періодичних видань міжвоєнної доби дозволяє зробити такі висновки: 1) основи шевченкіани в Підкарпатській Русі були закладені саме в 20-х рр. ХХ ст., а вже у 30-х рр. почав укорінюватися культ Т. Шевченка і витворилася стала традиція урочистого вшанування пам'яті поета у дні його народження та смерті; 2) шевченкіана в закарпатській пресі означеного періоду засвідчила ідеологічну орієнтацію трьох чітко виражених тогочасних суспільно-політичних напрямів – народовецького (національного), москвофільського і радянофільського, тож між періодиками різновекторного спрямування виникали гострі дискусії щодо приналежності творчої спадщини Т. Шевченка до руської (української) чи руської (російської) літератури; 3) життя і творчість Т. Шевченка осмислювалися у контексті тогочасної Підкарпатської Русі, до 65-ї річниці смерті поета вийшла одноденна газета «“Просвіта” – Шевченкови» (1926), а багато чисел газет і журналів були присвячені одночасно першому президенту Чехословацької Республіки Т. Масарикові й Т. Шевченкові, а також Т. Шевченкові й будителю підкарпатських русинів О. Духновичу; 4) шевченкіана в закарпатській пресі означеного періоду

представлена широким спектром газетних та журнальних жанрів – статтями, звітами, інформаційними повідомленнями, промовами, листами, рецензіями та фейлетонами, завдяки яким авторам вдавалося досягати різноманітності в зображенні образу Т. Шевченка; 5) на якісний рівень публікацій шевченківської тематики в тогочасній закарпатській пресі вплинула плеяда відомих науковців, письменників, громадсько-політичних діячів та журналістів (зокрема західноукраїнських, які жили і працювали у краю), таких як: М. Бращайко, В. Бірчак, В. Гренджа-Донський, А. Дівнич, В. Желтвай, М. Качанюк, О. Маркуш, Ірина Невицька, І. Панькевич, Марійка Підгірянка, А. Штефан, П. Яцко.

Література

1. Барчан О. Тарас Шевченко і становлення національної свідомості закарпатців у публіцистиці Василя Гренджі-Донського. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2003. Вип. 7. С. 84–87.

2. Гаврош О. Тарас Шевченко в образотворчому мистецтві Закарпаття. *Закарпатська Шевченкіана*: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп. Ужгород: Ліра, 2013. С. 57–76.

3. Демченко Т. 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси. *Українська біографістика*. Київ, 2014. Вип. 11. С. 174–189.

4. Комариця М. Шевченкіана в українській пресі доби Визвольних змагань 1917–1921 рр. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2013. Вип. 3(21). С. 203–224.

5. Ребрик Н. Тарас Шевченко у літературі Закарпаття. *Закарпатська Шевченкіана*: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп. Ужгород: Ліра, 2013. С. 37–51.

6. Росул Т. Музична Шевченкіана у творчості закарпатських композиторів. *Закарпатська Шевченкіана*: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп. Ужгород: Ліра, 2013. С. 52–56.

7. Снідчарчук Л. Шевченкіана журналу «Правда» (Львів, друга половина XIX ст.). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. Львів, 2014. Вип. 6(22). С. 131–140.

8. Федака С. Тарас Шевченко у громадсько-політичному житті Закарпаття кінця XIX – початку ХХІ століття. *Закарпатська Шевченкіана*: зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поет. добірок, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп. Ужгород: Ліра, 2013. С. 13–28.

9. Ференц Н. Творчість Шевченка в рецепції письменників Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Ужгород, 2014. Вип. 1(31). С. 252–257.

References

1. Barchan, O. (2003). Taras Shevchenko i stanovlennia natsionalnoi svidomosti zakarpattsvu u publitsystytsi Vasylia Grendzhi-Donskoho [Taras Shevchenko and the formation of the national consciousness of Transcarpathians in the journalism of Vasil' Granga-Donsky], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Serii: Filolohiia, Uzhhorod, (7), 84–87 (in Ukr.).
2. Havrosh, O. (2013). Taras Shevchenko v obrazotvorchomu mystetstvi Zakarpattia [Taras Shevchenko in the fine arts of Transcarpathia], *Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poet. dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; ukklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip*, Uzhhorod: Lira, 57–76 (in Ukr.).
3. Demchenko, T. (2014). 100-richchia vid dnia narodzhennia Tarasa Shevchenka na storinkakh chernihivskoi presy [The Taras Shevchenko's one hundred anniversaries on the pages of Chernihiv periodicals], *Ukrainska biohrafistyka*, Kyiv, (11), 174–189 (in Ukr.).
4. Komarytsia, M. (2013). Shevchenkiana v ukrainskii presi doby Vyzvolnykh zmahaniy 1917–1921 rr. [Shevchenkiana in the Ukrainian press of the era of the Liberation Struggle 1917–1921], *Zbirnyk prats Naukovodoslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, (3(21)), 203–224 (in Ukr.).
5. Rebryk, N. (2013). Taras Shevchenko u literaturi Zakarpattia [Taras Shevchenko in the literature of Transcarpathia], *Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poet. dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; ukklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip*, Uzhhorod: Lira, 37–51 (in Ukr.).
6. Rosul, T. (2013). Muzychna Shevchenkiana u tvorchosti zakarpatskykh kompozytoriv [Musical Shevchenkiana in the works of Transcarpathian composers], *Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poet. dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; ukklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip*, Uzhhorod: Lira, 52–56 (in Ukr.).
7. Snitsarchuk, L. (2014). Shevchenkiana zhurnalnykh «Pravda» (Lviv, druha polovyna XIX st.) [Shevchenkiana of Pravda magazine (Lviv, second half of the 19th century)], *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, Lviv, (6(22)), 131–140 (in Ukr.).
8. Fedaka, S. (2013). Taras Shevchenko u hromadsko-politychnomu zhytti Zakarpattia kintsia XIX – pochatku XXI stolittia [Taras Shevchenko in the social and political life of Transcarpathia in the late XIX – early XXI century],

Zakarpatska Shevchenkiana: zb. nauk. ta publitsyst. st., ese, spohadiv, poetychnykh dobirok, bibliohr. dzherel / Zakarpat. oblas. univers. nauk. b-ka im. F. Potushniaka; uklad. M. B. Badyda, O. D. Havrosh, N. M. Panchuk, L. A. Filip, Uzhhorod: Lira, 13–28 (in Ukr.).

9. Ferents, N. (2014). *Tvorchist Shevchenka v retseptsii pysmennykh Zakarpattia* [Shevchenko's work in the reception of Transcarpathian writers], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii, Uzhhorod, (1(31), 252–257 (in Ukr.).

Vasyl Gabor

Candidate of Science (Philology), Senior Researcher Fellow
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

SHEVCHENKIANA AS REPRESENTED IN THE 1920s AND 1930s TRANSCARPATHIAN PRESS

The article analyzes a wide range of articles in the 1920–30s Transcarpathian press focusing on the life and works of Taras Shevchenko, honoring the memory of the poet, and elaborating on his significance to the rise of the national awareness in the region. The report focuses on the emergence of Shevchenkiana in Transcarpathian, its special regional features, the characteristics of commemoration of the anniversaries of T. Shevchenko's birth and death, the main types of publications, genre features, and the subjects of anniversary publications.

It has been established that the Prosvita Society in Uzhhorod published the one-day newspaper *Prosvita – Shevchenkovy* (*Prosvita for Shevchenko*) (1926), and the leading Transcarpathian periodicals, such as: “*Vinochok dlia Podkarpatskykh Ditochok*”, “*Holos Zhyttia*”, “*Do Peremohy*”, “*Karpatska Pravda*”, “*Narodnia Syla*”, “*Nasha Zemlia*”, “*Nasha Oborona*”, “*Pcholka*”, “*Rusyn*”, “*Svoboda*”, “*Ukrainske Slovo*”, etc., dedicated separate issues and numerous publications to T. Shevchenko. Some anniversary editions were simultaneously dedicated to the anniversaries of T. Masaryk, the first President of Czechoslovakia, and T. Shevchenko, as well as to T. Shevchenko and O. Dukhnovych, an enlightener of the Subcarpathian Ruthenians, whose birthdays were celebrated almost simultaneously.

It has been found that in the commemoration of the anniversaries of the birth and death of T. Shevchenko, Transcarpathian periodicals that fall into three distinct socio-political categories of the time – *Narodnyks* (national), *Moscophiles* and *Sovietophiles* – assumed different approaches to interpreting T. Shevchenko's creative legacy

and were involved in heated discussions about whether his works belonged to Ruthenian (Ukrainian) or Russian literature.

In their publications, M. Brashchaiko, V. Birchak, V. Grendzha-Donskyi, V. Zheltvai, O. Markush, Iryna Nevvytska, I. Pankevych, Mariika Pidhirianka, A. Shtefan and others vividly described T. Shevchenko as a brilliant poet, prophet and martyr for the Ukrainian people.

Keywords: Shevchenkiana, Transcarpathian press, Subcarpathian Ruthenia, Ruthenians, Ruthenian/Russian poet.

Зоряна Галаджун

ORCID ID: 0000-0002-3487-6057

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
(Львів, Україна)
zoriana.v.haladzhun@lpnu.ua

УДК 070:34](477):[070.43:070.41-025.12]"1922/2023"

JOURNAL «PRAVO UKRAINY» AND THE PUBLISHING PROJECTS OF ITS EDITORIAL BOARD

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-6>

Розглянуто історію становлення редакції загальнодержавного юридичного журналу «Право України» від 1922 року до сьогодні, встановлено, що зі здобуттям незалежності України редакція видання у 1992 році прийняла рішення про зміну назви на «Право України», під якою журнал виходить і досі українською мовою, впродовж років також видавався англійською та російською мовами. Крім того, редакція випускає у світ низку інших юридичних видань – збірники, науково-практичні та наукові журнали, видання для дітей, зокрема: «Філософія права і загальна теорія права», «Міжнародне право», «Європейське право», «Європейський суд з прав людини. Судова практика», «Право США», «Приватне право», «Порівняльне правознавство», «Вісник Конституційної Асамблеї», «Медичне право», «Альтернативне вирішення спорів», «Академічні правові дослідження», «Правова система України: історія, стан та перспективи», «Студентський юридичний журнал», «Абетка права», «Правобукварик», «Право-вісник України», «Зібрання актів європейського права».

Проаналізовано контент часописів та виокремлено, що всі видання виходили українською мовою, окрім наукового журналу